

Mr. Bekir Šabić
Mr. Ramiz Nurikić
Behram-begova medresa u Tuzli

ISLAM I TRADICIJA KOD MUSLIMANA U BOSNI I HERCEGOVINI

DOI: 10.58584/2490-3752.2023.9.9.117
UDK: 28:39(497.6)

SAŽETAK

U različita vremena i različitim dijelovima Bosne i Hercegovine, prevladavali su različiti kulturni i supkulturni običaji, tradicija i način praktikovanja vjerskih obreda kod muslimana. U ovom radu, razmatrana je vjera i tradicija kod muslimana u Bosni i Hercegovini. Na osnovu metoda analize sadržaja, analitičko – deskriptivne metode i servej kao terenske varijante analitičko – deskriptivne metode, nastojalo se istražiti stanje, značaj i način islamskog života kod muslimana u Bosni i Hercegovini. Korišten je postupak anketiranja i statistička procedura aritmetičke sredine za analizu i interpretaciju rezultata istraživanja. Na temelju dobivenih rezultata, utvrđeno je da je pozicija institucija Islamske zajednice i svih onih koji je predstavljaju kod u Bosni u Hercegovini je na pravom mjestu i predstavlja, kada je u pitanju vjerski život, neupitni autoritet i da se islamska tradicija čuva i njeguje.

Ključne riječi: institucije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, kultura, običaji, moderni stilovi života.

Institucionalna konstitucija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini predstavlja jedinstvenu zajednicu muslimana u Bosni i Hercegovini i Sandžaku, Hrvatskoj, Sloveniji, Srbiji, muslimana Bošnjaka u dijaspori te drugih muslimana koji je prihvataju kao svoju vjersku zajednicu. Islamsku zajednicu predstavlja i zastupa Reisul-ulema kao neodvojivi dio Ummeta. Konstituisanje svih organa i ustanova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, kao i svih njenih djelatnosti temelje se na Kur'an-i kerimu i sunnetu Muhammeda, alejhisselam, islamskoj tradiciji Bošnjaka i zahtjevima vremena u kojem žive muslimani. Institucije Islamske zajednice otvorene su prema muslimanima koji je čine kao članovi, a čija misija predstavlja jezgru i osnovu vjerskog života u džematu.

Islamska zajednica je samostalna u određivanju svojih ciljeva i djelatnosti. U tumačenju vjere i izvršavanju ibadetskih islamskih dužnosti, u Islamskoj zajednici primjenjuje se maturidijski akaid i hanefijski mezheb u fikhu. Službeni jezik u Islamskoj zajednici je bosanski jezik. Službeni kalendari u Islamskoj zajednici su hidžretski kalendar i gregorijanski kalendar. Islamska zajednica je konstituisana i organizirana kao džemat i medžlis, zatim muftijstvo, odnosno mešihat, te Sabor, Reisul-ulema, Rijaset, Vijeće muftija i Ustavni sud.

Vjeronauka je školski predmet koji ima za cilj vjersko obrazovanje učenika. Može biti obavezni ili izborni predmet, u osnovnim ili srednjim školama, zavisno od sistema obrazovanja, te je striktno vezana za školu kao odgojno – obrazovnu ustanovu.

Džamija je islamska bogomolja, mjesto obavljanja zajedničke molitve muslimana pojedinog džemata. U džamijama se pojavljuje arapska kaligrafija kojom su ispisana neka od Allahovih, dž.š., uzvišenih imena, ajeti iz Kur'ana i sl.

U različita vremena i različitim zemljama su prevladavali različiti tipovi izgrađenih džamija. Najstariji oblik je džamija-dvorište okruženo arkadama (u Kairouanu i u Kairu). Slično su stare džamije sa "šumom stupova" u svojoj unutrašnjosti koje bi trebale

podsjecati na palme pradžamije (u Kordobi La Mezquita i al-Hakim (prema Stachowski 2017. Koutoubia). U vrijeme osmanskog perioda, bila je omiljena gradnja džamija s centralnim objektom nadstvođenim s više kupola, po uzoru na tada već džamiju Aja Sofija u Istanbulu, i dva ili četiri minareta. Objekti džamija s velikim unutrašnjim dvorištem su tipični za Iran i Indiju, a fantastične građevine od blata su česte u području Sahela, dok se džamije u obliku pagoda grade u Indoneziji.

Džamija je mjesto gdje se realiziraju učenja i izučavanja, predavanja i tumačenja Kur'ana za vjernike i vjernice muslimane. Uz džamije u većim gradovima u Bosni i Hercegovini se često nalazi i medresa (islamska škola). Širenjem islamske vjere i tradicije, gotovo svaki grad u Bosni i Hercegovini uspijeva podizati džamiju ili više njih, a i skoro svako selo. Sastavni dio džamije jeste kućni red za adekvatno pristojno i propisno ponašanje i oblačenje tokom boravka u džamiji. Džamija nije samo prostor za molitvu, nego i općenito okupljalište muslimana za različite namjene. U ranijim periodima, džamija se koristila za javna okupljanja kod islamskih sudbenih postupaka, kao i za okupljanje radi javnih objava. Često se u nju sklanjaju putnici radi vode, zajedništva s istomišljenicima, a koristila se u nužnim slučajevima i kao mjesto za spavanje.

Za razliku od džamije, mekteb predstavlja nivo osnovnog institucionalnog obrazovanja u okviru pojedinih džemata o islamskim osnovama vjerovanja. Prema strateškom planu Muftijstva tuzlanskog za mekteb i mektepsku nastavu (iz jula 2008), mekteb predstavlja *dinamičnu odgojno-obrazovnu instituciju Islamske zajednice koja, u saradnji s relevantnim akterima, na zanimljiv i savremen način, uvažavajući ličnost i psihofizičke sposobnosti svakog polaznika, radi na očuvanju i razvoju pozitivnih vrijednosti kod mladih, izgrađujući korisne/uzorne članove porodice i društva, zasnivajući svoj rad na principima islama i tradicionalnim vrijednostima BiH*. Mekteb i mektepska nastava značajno doprinose islamskom odgoju i obrazovanju djece kroz izučavanje osnova islama: vjere, načina života, osnovama arapskog pisma, osnovama gramatike arapskog jezika te pravilnom čitanju i učenju Kur'ana. U odnosu na mekteb, medresa predstavlja islamsku odgojno – obrazovnu instituciju koja

priprema omladinu za izučavanje islamske vjere i tradicije, pripremajući ih za fakultetsko obrazovanje, ali i za svakodnevni život.

Vjerske interpretacije, dileme i vjerski autoritet

Vjerski i religijski sadržaji su se prema Soukup (1999) najčešće širili putem radija, filma i posebno televizije, kao najutjecajnijeg medija današnjice. Dakle, sve što je moglo doprinijeti bržem i lakšem širenju vjere i religije kroz zvanične interpretacije Islamske zajednice, prihvatilo se kao dobar koncept razvoja edukacije muslimana u Bosni i Hercegovini. Vjerske interpretacije predstavljaju ovlaštena kazivanja i tumačenja (zvanični tefsir) od kompetentnih alima koji egzistiraju u današnjem prostoru Bosne i Hercegovine. Pored navedenog, svakodnevno se susrećemo s mnogobrojnim problemima kod neovlaštenih interpretatora islamskih principa i propisa, stvarajući tako još veću konfuziju kod onih ljudi čija uvjerenja još uvijek idu uzlaznom putanjom njihovog duhovnog razvoja ličnosti. U kontekstu toga, može se reći da Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini predstavlja autonomni ovlašteni autoritet, za tumačenje i promoviranje islamskih propisa i principa, na čelu s Reisul-ulemom kao vrhovnim muftijom. Zvanični vjerski autoriteti Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini predstavljaju muftije, glavni imami i imami.

Kultura i običaji kod muslimana u Bosni i Hercegovini

Kultura i običaji predstavljaju temeljni dio ambijenta za odrastanje djece i mladih. Slatina (2005) ističe da je Edward Burnet Taylor (1832-1917), osnivač antropologije, definirao kulturu u najširem etnografskom smislu - kao kompleksnu cjelinu znanja, uvjerenja, umjetnosti, morala, zakona, običaja, kao i drugih navika koje pojedinac stiče kao član društva. Može se reći da kultura, u najširem smislu, označava ukupnost socijalnih odnosa i materijalnih proizvoda koje je stvorila skupina ljudi – narod. U užem (sociopsihološkom) smislu, kultura predstavlja kombinaciju specifičnih elemenata socijalne skupine koji je razlikuje od ostalih skupina (Malewska-Peyre, 1991).

Svaki narod ili određena skupina ljudi ima svoju jedinstvenu kulturu, skup nepisanih običaja, normi, pravila, kojih se, manje ili više, pridržavaju svi članovi zajednice. Nekada je pridržavanje tih pravila i normi bilo lakše kontrolisati pa su pojedinci koji ih se ne pridržavaju, bili sankcionisani, dok je danas, napretkom društva, došlo do odvajanja pojedinih skupina unutar jedne iste zajednice koji su formirali svoja pravila, kojih se pridržavaju, a koja nisu u skladu s normama i pravilima druge skupine istog naroda.

Običaj je pravilo koje je nastalo dugotrajnim ponavljanjem u društvu. To je tradicijom ustanovljen način ponašanja koji je karakterističan za sve pripadnike jedne etničke zajednice. Svaka kultura ima svoj sistem običaja, a odstupanje od tog sistema ili njihovo kršenje često se strogo kažnjava. Na prenošenje običaja i njihovo miješanje su kroz historiju uticale velike seobe naroda, osvajački pohodi, ratovi i ropstva. Običaji Bošnjaka su brojni. Neki su vezani za obična sujeverja, dok je većina običaja produkt islamskih principa i islamskog načina života. Bošnjački običaji predstavljaju spoj vjere i naslijeđenih običaja od drugih naroda. Karakteristični su običaji vezani za rođenje djeteta, za vjenčanje, kao i za dolazak mlade u kuću svog muža, obilježavanje mevluda, mjesec posta – ramazan itd.

Moderni stilovi života mladih u Bosni i Hercegovini

Životni stilovi predstavljaju specifičan fenomen obrazaca djelovanja koji karakterišu nekog pojedinca u njegovim svakodnevnim interakcijama. Subkulturni identitet svakodnevno se bogati prožimanjem modernih životnih stilova savremenog čovjeka. Izgrađujući vlastiti stil u afirmativnom i kulturnom socijalnom okruženju, mladi nalaze smisao, snagu za buduću organizaciju života. Prema Tomić-Koludrović i Leburić (2002), životni stilovi su relativno stabilni obrasci ponašanja i iskazuju se u svim životnim područjima, situacije koje unose promjene u samo jedno od područja življenja i mogu se djelomično mijenjati. Neka od istraživanja životnih stilova povezuju se s istraživanjem slobodnog vremena i njegovih aktivnosti (Jerbić, 1970, 1973; Ilišin, 2000), dok se neka usmjeravaju na specifične oblike korištenja slobodnog vremena: kulturne aktivnosti (Ilišin, 1988), mediji (Ilišin, 1999; Ilišin i sur, 2001), zabava

(Leburić i Relja, 1999), kao i razloga zbog kojih se mladi koriste tim aktivnostima. U današnjem kontekstu modernih stilova života, može se reći da je sport i internet glavna premisa u organizaciji života mladih, ali i odraslih ljudi.

Metodološki okvir rada

Predmet istraživanja: Stanje, značaj i način islamskog života kod muslimana u BiH

Cilj istraživanja: Ispitati, analizirati i interpretirati stanje o načinu islamskog vjerskog života kod muslimana u BiH, a s obzirom na stavove učenika srednjih škola

Metode: Analiza sadržaja, analitičko-deskriptivna metoda, servej

Postupci: Anketiranje, analiziranje

Tehnika: Anketa

Instrument: Anketni upitnik

Populacija: Učenici srednjih škola u BiH, uzorak 760 učenika s područja Tuzlanskog kantona i Brčko distrikta BiH

Zadaci:

1. Ispitati, analizirati i interpretirati stavove učenika srednjih škola o stanju muslimana u BiH s obzirom na institucije Islamske zajednice u BiH, različitost interpretacije islamskog učenja, specifičnosti kulture i običaja i modernih stilova života
2. Ispitati, analizirati i interpretirati stavove učenika srednjih škola o načinu upoznavanja islamskih propisa u prakticanju vjere muslimana u BiH s obzirom na institucije Islamske zajednice u BiH, različitost interpretacije islamskog učenja, specifičnosti kulture i običaja i modernih stilova života
3. Ispitati uvjerenje učenika srednjih škola o značaju institucija Islamske zajednice u BiH, različitosti interpretacije islamskog učenja, specifičnosti kulture i običaja i modernih stilova života

Hipoteze:

1. Pretpostavlja se da učenici srednjih škola imaju pozitivne stavove o stanju muslimana u BiH, a s obzirom na institucije Islamske zajednice u BiH, različitost interpretacije islamskog učenja, specifičnosti kulture i običaja i modernih stilova života.
2. Pretpostavlja se da učenici srednjih škola imaju pozitivne stavove o načinu upoznavanja islamskih propisa u prakticiranju vjere muslimana u BiH, a s obzirom na institucije Islamske zajednice u BiH, različitost interpretacije islamskog učenja, specifičnosti kulture i običaja i modernih stilova života.
3. Pretpostavlja se da učenici srednjih škola imaju pozitivna uvjerenja o značaju institucija Islamske zajednice u BiH, različitosti interpretacije islamskog učenja, specifičnosti kulture i običaja i modernih stilova života

Anketni upitnik je sadržavao 11 cjelina koje su grupisane u četiri cjeline:

1. Institucije Islamske zajednice u BiH (mekteb, vjeronauka, džamija, medresa)
2. Različite interpretacije islamskog učenja (dileme, ekstremizam, autoritet)
3. Kultura i običaji (tradicija, odijevanje)
4. Moderni stilovi života (internet, sport)

Analiza rezultata istraživanja

Ukupan broj anketiranih učenika koji pohađaju islamsku vjeronauku je 702, od tog broja njih 301 je iz I razreda ili 43 %, 319 iz II razreda ili 45 % i 82 je iz III razreda ili 12 %. Prosjek godina anketiranih učenika je 16,5 godina (I razred – 15,5 godina, II razred – 16,6 godina i III razred – 17,4 godine)

Od ukupnog broja anketiranih (702), učenika je 253 ili 36 % i učenica 449 ili 64 %, a odnos prema spolu po razredima izgleda ovako:

I razred: 120 učenika ili 47,43 % od ukupnog broja učenika i 181 učenika ili 40,31 % od ukupnog broja učenika;

II razred: 107 učenika ili 42,29 % od ukupnog broja učenika i 212 učenika ili 47,22 % od ukupnog broja učenika;

III razred: 26 učenika ili 10,28 % od ukupnog broja učenika i 56 učenika ili 12,47 % od ukupnog broja učenika.

Anketiranje je izvršeno u srednjim školama na području Tuzlanskog kantona i Brčko distrikta BiH, krajem 2018/19. i početkom školske 2019/20. godine.

Dileme (tabela br. 1)

1. Moje životne dileme su uglavnom vjerske prirode.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
106	179	408	9
15,10%	25,50%	58,12%	1,28%
2. Kada imam dilemu, prvo se povjerim roditeljima.			
Da	Ne	Nikada	Bez odgovora
481	193	23	5
68,52%	27,49%	3,28%	0,71%
3. Različito tumačenje vjere izaziva kod mene brojne dileme.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
206	267	213	16
29,34%	38,03%	30,34%	2,28%
4. Svoje dileme rado povjerim svome vjeroučitelju ili imam.			
Da	Ne	Nikada	Bez odgovora
157	392	141	12
22,36%	55,84%	20,09%	1,71%
5. Za sve dileme potražim rješenje na internetu.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
102	274	314	12
14,53%	39,03%	44,73%	1,71%

Prema rezultatima iz tabele broj 1, može se primijetiti da je broj ispitanika koji imaju životne dileme koje su produkovane vjerskim

pitanjima 15,10 %. U ukupnom zbiru to je zadovoljavajući procenat kada se uzme u obzir današnji kontekst i problemi s kojima se mladi ljudi susreću. Prirodno je da se povjerenje ispoljava najviše prema najbližima, prvenstveno porodici, te i naši pokazatelji koji su temeljeni na rezultatima ankete, potkrepljuju povjerenje prema roditeljima u slučaju neke dileme u 68,52 %. Rezultati pokazuju ujednačenost u odgovaranju ispitanika te se može konstatovati da su različita tumačenja umnogome doprinijela pojavljivanju te postojanju određenih dilema. Zbirno uzevši, preko 75 % ispitanika se ne povjeri svome vjeroučitelju ili imamu zbog neke svoje dileme. Ovo može da bude zabrinjavajući podatak, s obzirom na autoritet i poziciju imama i vjeroučitelja u našem društvu te zbog činjenice da bi mogli odgovoriti i razriješiti mnoge dileme. Na temelju dobijenih rezultata koji tretiraju koliko ispitanici za svoje dileme rješenje traže na internetu, možemo konstatovati da je ohrabrujuće što 39,03 % ne traži na internetu rješenje dileme te 44,73 % ne uvijek. Posebno govoreći o vjerskim pitanjima, internet može biti vrlo nesiguran i nepouzdan izvor informacija.

Mekteb (tabela br. 2)

1. Mekteb je nezamjenjiv za odgoj i pouku muslimana.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
502	99	98	3
71,51%	14,10%	13,96%	0,43%
2. Rado se sjećam svojih mektepskih dana i svoga mualima/e.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
544	91	63	4
77,49%	12,96%	8,97%	0,57%
3. Dovoljno je što kod kuće, bez mekteba, naučim o vjeri.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
121	450	124	7
17,24%	64,10%	17,66%	1,00%
4. Mekteb bi trebalo osavremeniti i unaprijediti jer ne prati vrijeme.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
233	203	252	14
33,19%	28,92%	35,90%	1,99%

5. Mekteb je nepotreban.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
18	615	60	9
2,56%	87,61%	8,55%	1,28%

Rezultati istraživanja prezentiranih u tabeli broj 2 pokazuju da 72,78 % ispitanika smatra da je važnost mekteba, njegova uloga i sadržaj koji nudi za muslimansku populaciju nezamjenjiv, za očuvanje vjerskog života, tradicije i identiteta. Iskustva koja su ponijeli sa sobom oni koji su prošli mektepsku naobrazbu, veoma su pozitivna i afirmativna i daju bogate osnove za kasnije usavršavanje i upotpunjavanje čovjeka, kako pojedinačno tako i kolektivno. Od ukupnog broja ispitanika, njih 77,41,% kaže da se rado sjeća svog muallima i mektepskih dana. Ovim pitanjem se može naslutiti bitnost institucionalnog djelovanja u smislu odgoja i vjerske naobrazbe te 64,26 % ispitanika smatra da nije dovoljno da se uči kod kuće, bez pohađanja mekteba. Ovom pitanju bi trebalo posvetiti više pažnje te konkretnije istražiti u kojem smislu i na koji način bi trebalo raditi na osavremenjavanju i unapređenju mekteba, s obzirom na to da 33,33 % smatra da treba da se osavremeni, a 28,33 % smatra da ne treba. Zaključuje se da bi se moglo razmotriti i identificirati aspekti za unapređivanje rada mekteba. Od ukupnog broja ispitanika, 88,52 % se izjasnilo da je mekteb potreban, dok tek 2,59 % kaže da je nepotreban, što ohrabruje da među populacijom adolescenata postoji takva svijest o bitnosti mekteba.

Vjeronauka (tabela br. 3)

1. Vjeronauku pohađam jer sam je pohađao i u osnovnoj školi.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
500	182	12	8
71,23%	25,93%	1,71%	1,14%
2. Na časovima vjeronauke naučio sam najviše o svojoj vjeri.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
434	130	133	5
61,82%	18,52%	18,95%	0,71%

3. Radujem se kad na času učimo i o drugim vjerama.			
Da	Ne	Nikada	Bez odgovora
619	68	7	8
88,18%	9,69%	1,00%	1,14%
4. Idem na časove vjeronauke zbog ocjene, a ne zbog znanja.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
48	553	92	9
6,84%	78,77%	13,11%	1,28%
5. Vjeronauka je nepotrebna jer ne nudi ispravne stvari.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
18	595	79	10
2,56%	84,76%	11,25%	1,42%

Iz prethodne tabele broj 3 se može zaključiti da kontinuitet pohađanja predmeta vjeronauke kod učenika je zbog pozitivnog iskustva i shvatanja važnosti kontinuiranog pohađanja nastavnog predmeta Vjeronauka, a što je vidljivo po procentu od 71,67 % koji pohađaju vjeronauku kao nastavak pohađanja iz osnovne škole. Bitnost pohađanja vjeronauke za vjersku naobrazbu i igradnju svijesti vjerskog identiteta kod učenika, svakako potvrđuju i rezultati navedeni u prethodnoj tabeli gdje se, na temelju tih rezultata, može konstatovati da se esencijalno i primarno saznanje o vjeri stiče na časovima vjeronauke, što potvrđuje 62,22 % ispitanika. Rezultati prikazani u prethodnoj tabeli u kojoj je prezentovano da 88,15 % ispitanika konstatuje da im je drago i da su obradovani i sadržajem koji govori o drugim vjerama i da žele i treba da se upoznaju i s učenjima drugih vjera, što je svakako izuzetan pokazatelj i postignuća predmeta Vjeronauka i svijesti ispitanika da, kao muslimani, moramo poštovati druge i drugačija učenja te, samim time, i poznavati ih kako bi se u tome i uspjelo. Ocjena je svakako jedan od motivacionih faktora kod učenika, uopćeno uzevši jednu od njenih funkcija. Ipak, rezultati pokazuju da su ispitanici na prethodnu tvrdnju odgovorili sa 78,70 % da vjeronauku pohađaju primarno zbog sadržaja, a ne primarno zbog ocjene. Ovakvi rezultati svakako daju na snazi bitnosti i postojanosti predmeta Vjeronauke. Iz prethodne tabele se jasno pokazuju rezultati stavova ispitanika

koji kažu da 85,74 % njih smatra vjeronauku bitnom i potrebnom i da je to ispravan način učenja o vjeri.

Džamija (tabela br. 4)

1. Kad god imam vremena, rado odlazim u džamiju.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
316	126	257	3
45,01%	17,95%	36,61%	0,43%
2. Često pratim predavanja i druge aktivnosti u džamiji.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
244	204	248	6
34,76%	29,06%	35,33%	0,85%
3. Smatram da ljudi vole našeg imama i da ga s pravom podržavaju.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
474	67	154	7
67,52%	9,54%	21,94%	1,00%
4. Efendija u mojoj džamiji bi trebao biti komunikativniji.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
104	372	219	7
14,81%	52,99%	31,20%	1,00%
5. Praktičari drugačijeg mezheba su nepoželjni u našoj džamiji.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
36	399	257	10
5,13%	56,84%	36,61%	1,42%

Iz prethodnih tabela se može vidjeti da ispitanici rado idu u džamiju, da prate dešavanja i događaje u džematskoj džamiji te da je imam dovoljno komunikativan i da je među ljudima poštovan i uvažavan te da uživa podršku ljudi u svom radu s pravom (67,52 % ispitanika smatra tako). Od posebnog značaja jeste podatak da prakticiranje na drugačiji način određenih propisa smeta samo 5 % ispitanika koji su odgovorili sa DA, što je ohrabrujuće za međusobno razumijevanje i jačanje vlastitog stava i uvjerenja.

Odijevanje (tabela br. 5)

1. Oblačim se u skladu s islamskim propisima.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
209	167	321	5
29,77%	23,79%	45,73%	0,71%
2. Smatram da svaka muslimanka treba biti propisno pokrivena.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
256	231	211	4
36,47%	32,91%	30,06%	0,57%
3. Kada je u pitanju oblačenje, pratim modne trendove.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
265	118	313	6
37,75%	16,81%	44,59%	0,85%
4. Mlada djevojka ne treba biti pokrivena.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
114	266	306	16
16,24%	37,89%	43,59%	2,28%
5. Vjerski propisno odjeven treba biti samo u džamiji.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
131	435	132	4
18,66%	61,97%	18,80%	0,57%

Na osnovu podataka iz tabele broj 5, konstatujemo da oko 30 % ispitanika smatra da se odijeva u skladu s islamskim propisima. Na pitanje da li svaka muslimanka treba da bude pokrivena, odgovori da, ne i ne znam su vrlo ujednačeni. Praćenje modnih trendova je prisutno kod 37,75 % ispitanika. Da je vjersko odijevanje sastavni dio svakodnevnog života i da se u skladu s tim treba da ponaša, a ne samo kada se nalazi u džamiji smatra 61,97 % ispitanika.

Medresa (tabela br. 6)

1. Imam prijatelja/icu koji/a ide u Medresu.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
492	190	14	6
70,09%	27,07%	1,99%	0,85%
2. Dobro je što u Tuzli postoji Medresa.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
627	9	59	7
89,32%	1,28%	8,40%	1,00%
3. Medresa je za mene najbolja i najuspješnija škola na području TK.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
230	199	267	6
32,76%	28,35%	38,03%	0,85%
4. Učenici Medrese su korisni za naše društvo i Državu?			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
433	54	208	7
61,68%	7,69%	29,63%	1,00%
5. Medresa je nepotrebna.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
24	589	82	7
3,42%	83,90%	11,68%	1,00%

Na temelju dobijenih rezultata, može se zaključiti da se medresa među ispitanicima poštuje, da je bitna i korisna za naše društvo i da njeno postojanje ne bi trebalo doći u pitanje. Da od medrese i njenih učenika korist ima društvo i država smatra 61,68 % ispitanika ta da postojanje Medrese, posebno u našem Gradu, prema više od 80 % ispitanika je veoma značajno i bitno, što može da pokazuje prepoznavanje rada, angažovanosti i djelovanja Medrese u ukupnom društvenom prostoru.

TradICIJA (tabela br. 7)

1. Svaki narod treba da se drži svoje tradICIje, pa i mi u Bosni.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
634	17	46	5
90,31%	2,42%	6,55%	0,71%
2. Podržavam one koji kažu da je mevlud dio naše tradICIje.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
557	21	116	8
79,34%	2,99%	16,52%	1,14%
3. Postavljanje nišana na mezaru je prihvatljiva praksa.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
588	16	89	9
83,76%	2,28%	12,68%	1,28%
4. Tespih u džamiji je suvišan.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
28	615	52	7
3,99%	87,61%	7,41%	1,00%
5. Bosanski muslimani se više drže tradICIje nego propisa.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
352	74	266	10
50,14%	10,54%	37,89%	1,42%

Bitnost tradICIje, njeno njegovanje i čuvanje i održavanje tradICIjskih vrijednosti od izuzetne je važnosti za svaki narod, pa tako i za nas u Bosni i Hercegovini, smatra 90,31 % ispitanika. Posebno je naglašeno bitnost mevluda kao sastavnog dijela tradICIje muslimana u Bosni i Hercegovini, što potkrepljujemo sa skoro 80 % onih koji tako smatraju. Da bi trebalo čuvati nadgrobne spomenike (nišane), kao i prisustvo tespiha u tradICIji muslimana u Bosni i Hercegovini, preko 80 % ispitanika nalazi to kao vrlo značajno i bitno.

Internet (tabela br. 8)

1. Korištenjem interneta otklanjam vjerske dileme.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
108	250	335	9
15,38%	35,61%	47,72%	1,28%
2. Na internetu koristim facebook i slušam muziku.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
446	50	198	8
63,53%	7,12%	28,21%	1,14%
3. Imam omiljene vjerske predavače koje redovno slušam i pratim.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
201	319	173	9
28,63%	45,44%	24,64%	1,28%
4. Internet mi pomaže da upućujem druge u vjeru.			
Da	Ne	Ponekad	Bez odgovora
149	267	281	5
21,23%	38,03%	40,03%	0,71%
5. Internet je najveće zlo modernoga doba.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
204	323	166	9
29,06%	46,01%	23,65%	1,28%

Internet kao savremeni medij se mnogo koristi te tako nije izuzetak ni kod naših ispitanika. Najviše se koristi za slušanje muzike i facebook (63,53 %) te 28,63 % ispitanika koristi internet i za izučavanje vjere, u smislu redovnog praćenja i slušanja o islamskim temama onih koji tamo objavljuju svoje vjerske sadržaje. Internet nije najveće zlo savremenog doba smatra 46 %, dok bezmalo 29,06 % smatra da internet jeste najveće zlo. Također, nije zanemariv broj (21,23 %) onih koji se koriste internetom da bi druge upućivali u vjeru, što može predstavljati potencijanu opasnost zbog nefiltriranja sadržaja koji se objavljuju na internetu, a tiču se tumačenja i prezentacije vjerskog sadržaja.

Autoritet (tabela br. 9)

1. Poštivanje vjerskih autoriteta je potrebno i korisno.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
616	9	71	6
87,75%	1,28%	10,11%	0,85%
2. Bijela ahmedija je simbol vjerskog autoriteta muslimana.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
319	27	343	13
45,44%	3,85%	48,86%	1,85%
3. Autoritet roditelja se danas malo poštuje.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
517	86	93	6
73,65%	12,25%	13,25%	0,85%
4. U mom džematu efendija zaslužuje svako poštovanje.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
570	21	104	7
81,20%	2,99%	14,81%	1,00%
5. Islamska zajednica u BiH dostojno ispunjava svoju misiju.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
252	83	358	9
35,90%	11,82%	51,00%	1,28%

Iz rezultata koji su u tabeli broj 9 da se zaključiti da ispitanici smatraju poštivanje i uvažavanje vjerskih autoriteta bitnim i korisnim te poštovanje prema efendiji, prema Islamskoj zajednici i ahmediji kao prihvaćenom simbolu vjerskog autoriteta u nas. Vidljivo je i stajalište da je autoritet roditelja na niskom nivou, s čak 73,65 % koji su odgovorili da je tako.

Ekstremizam (Tabela br. 10)

1. Da li mislite da je vjerski ekstremizam prisutan u BiH.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
270	98	328	6
38,46%	13,96%	46,72%	0,85%
2. Muslimane neosnovano optužuju za ekstremizam.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
338	47	305	12
48,15%	6,70%	43,45%	1,71%
3. Specifični način odijevanja može biti znak nečijeg ekstremizma.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
205	182	303	12
29,20%	25,93%	43,16%	1,71%
4. Tesavvuf je prihvatljiv dio islamske tradicije muslimana u BiH.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
179	43	460	20
25,50%	6,13%	65,53%	2,85%
5. Muslimani u BiH slijede pravi i umjereni islamski put.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
267	179	243	13
38,03%	25,50%	34,62%	1,85%

Na temelju rezultata prezentiranih u tabeli broj 10, možemo zaključiti da, po stavovima ispitanika, prisutan je ekstremizam u Bosni i Hercegovini, njih 38,46 % bez dileme tako smatra. Neopravdano kvalifikovanje muslimana, također, pojava je koja je evidentna i prisutna za 48,15 % ispitanika. Po pitanju prisustva tesavvufa u Bosni i Hercegovini se može konstatovati nepoznavanje te tematike i pozicije tesavvufa unutar tradicije muslimana, s obzirom da se 65,53 % izjasnilo da to ne zna, te bi trebalo informisati mlade o tome. Povezivanje radikalizma i načina odijevanja je povezano za 29,20 % ispitanika, što može dovesti do zaključka da postoji stereotip o odjeći koja asocira na potencijalne ljude s radikalizmom. Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti podacima da 38,03 % ispitanika

smatra da muslimani u Bosni i Hercegovini slijede pravi i umjereni islamski put. Na ovom pitanju bi trebalo posebno da se poradi.

Sport (tabela br. 11)

1. Poželjno je da se svaki musliman bavi nekim od sportova.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
521	78	99	4
74,22%	11,11%	14,10%	0,57%
2. Sportom bi se trebale baviti i muslimanke.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
592	24	81	5
84,33%	3,42%	11,54%	0,71%
3. Smatram da nije svaki sport primjeren muslimanu.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
240	283	171	8
34,19%	40,31%	24,36%	1,14%
4. Musliman se može baviti samo jahanjem, plivanjem i streljaštvom.			
Da	Ne	Ne znam	Bez odgovora
35	498	158	11
4,99%	70,94%	22,51%	1,57%
5. Ponosan sam na muslimane s najvećim sportskim dostignućima.			
Da	Ne	Ne uvijek	Bez odgovora
602	25	66	9
85,75%	3,56%	9,40%	1,28%

Rezultati prezentovani u prethodnoj tabeli broj 11 pokazuju nam da ispitanici smatraju (preko 70 %) da se i muslimani i muslimanke treba da bave nekim sportom i da to može biti bilo koji sport, odgovorilo je 40,31 % te da nije svaki sport primjeren za muslimana 34,19 % i ovdje nemamo jasan stav. Ipak, treba da se bavi i drugim sportovima osim jahanja, streljaštva i plivanja vidimo iz 70,94 % odgovora. Njih 85,75 % ponosno je na muslimane koji su najuspješniji u sportu.

Zaključak

Saznanja do kojih smo došli u ovom radu su veoma značajna. Pozicija institucija Islamske zajednice i svih onih koji je predstavljaju kod muslimana u Bosni u Hercegovini je na pravom mjestu i predstavlja, kada je u pitanju vjerski život, neupitni autoritet. Imami uživaju povjerenje i naklonost muslimana, što je u ovom momentu veoma bitno, s obzirom na pojave svakojakih interpretatora vjere. Muslimani u Bosni i Hercegovini su svjesni i znaju kakav značaj imaju odgojno-obrazovne institucije unutar Islamske zajednice (mektebi, medrese), kao i ostali objekti. Očuvanje i njegovanje svoje tradicije i običaja, vrijedonosnog sistema koji muslimani u Bosni i Hercegovini vijekovima baštine i koji je formiran na islamskoj životnoj filozofiji, od posebnog je značaja i kvintesenca našeg duhovnog bića na ovim prostorima, posebno sad kada nam se to oduzima i s istoka i sa zapada. Čuvanje tradicije jeste čuvanje identiteta i vlastite egzistencije. Pojava i djelovanje raznih interpretatora vjerskog sadržaja izazvala je u određenoj mjeri konfuzije, ali ipak su sve te dileme kod većine takvih uspješno razriješene. Muslimani u Bosni i Hercegovini treba da hvataju korak s vremenom i da se uključe u sve oblike društvenog života, tako i sport. Ukratko rečeno, postavljene hipoteze su potvrđene.

Literatura

- Bek, Ulrih (2001): Rizično društvo: U susret novoj moderni, Beograd
- Bringa, Tone (2009): Biti musliman na bosanski način, Sarajevo/Zagreb, TKD Šahinpašić
- Cvitković, Ivan (1995): Sociologija religije, Sarajevo, Bosna-public
- Filipović, M., Metodologija znanosti i znanstvenog rada, Svjetlost, Sarajevo 2004.
- Gidens, Antoni (2007): *Sociologija*, Beograd, Ekonomski fakultet Beograd
- Ilišin, V. (1988), Interesi i slobodno vrijeme, Fragmenti omladine, Zagreb, IDIS
- Ilišin, V. (1999), Mladi i televizijski medij. Zagreb: Napredak, 140 (2): 143 – 153.
- Ilišin, V. (2000), Promjene u slobodnom vremenu mladih, Zagreb, Napredak, 141 (4): 419 - 429
- Jerbić, V. (1970), Slobodno vrijeme mladih u Zagrebu, Zagreb, CVOSD „ND”
- Jerbić, V. (1973), Funkcija slobodnog vremena djece i omladine, Zagreb, CVO.
- Kukić, S. / Markić, B., Metodologija društvenih znanosti – metode, tehnike, postupci i instrumenti znanstvenoistraživačkog rada, Ekonomski Fakultet Sveučilište u Mostaru, Mostar, 2006.
- Leburić, A., Relja, I. (1999}. Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu, Zagreb, Napredak, 140 (2): 175 - 184.
- Leburić, A., Tomic-Koludrovic, I. (2002), Nova politicnost mladih. Zagreb: Alinea.
- Mulahalilović, Enver (1989): Vjerski običaji muslimana u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, Starješinstvo Islamske zajednice
- Nakičević, dr. Omer (1996): Istorijski razvoj institucije Rijaset, Sarajevo, Rijaset Islamske zajednice
- Slatina, M. (2005), Od individue do ličnosti – Uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja, Zenica, Dom štampe
- Stachowski, M. (2017): Slawische Bezeichnungen für Moschee unter besonderer Berücksichtigung des Polnischen, Schlesischen, Tschechischen und Slowakischen. – Janyšková I. / Karlíková H. / Boček V. (ed.): Etymological research into Czech (= Studia Etymologica Brunensia 22), 361-369.

Dokumenti

Strateški plan Muftijstva tuzlanskog za mekteb
i mektepsku nastavu (juli, 2008)

Internet

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini:

<https://islamskazajednica.ba/> (datum pristupa: 15.3. – 14.4.2020.)

Soukup P. (1999), On-Line Religion (use of the Internet by
religions), [http://www.findarticles.com/cf_o/m1321/1999May8/
54647905/print.jhtml](http://www.findarticles.com/cf_o/m1321/1999May8/54647905/print.jhtml) (pristup: 14.3. 2020)